חוקת ב

א. בפירושו על הפסוק[1] „וישלח ישראל מלאכים אל סיחון מלך האמורי", מעתיק רש"י „וישלח ישראל מלאכים", ומפרש: ובמקום אחר תולה השליחות ב־משה שנאמר[2] ואשלח מלאכים ממדבר קדמות וכן וישלח משה מלאכים מקדש אל ארץ אדום[3] וביפתח הוא אומר[4] ו־ישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום וגו' הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח שמשה הוא ישראל וישראל אל הם[5] משה לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל.

והנה אף שלפי המשמעות השטחית כוונת רש"י בפירוש זה היא לתווך הסתירות בין הכתובים (אם השליחות ל־סיחון או לאדום היתה ע"י משה או ע"י ישראל), הרי כבר נת' כמ"פ בארוכה ש־אין זו דרכו של רש"י לתרץ ולתווך סתירות ואי־הבנות שבכתובים אלא ל־אחרי, במקום שבו מתעוררת הסתירה וכיו"ב. ולפי זה, עכצ"ל שכוונת רש"י כאן היא לבאר קושי המתעורר בפסוק דנן, אלא שלצורך זה עליו לבאר את כל הכתובים שמביא ומיישב בדרך אגב.

ויש לומר, שהקושי בכתוב כאן הוא — השינוי בין כתוב זה שבשליחות ל־סיחון (שנאמר בו „וישלח ישראל מלאכים") לכתוב שלפנ"ז (המובא ברש"י כאן) גבי השליחות למלך אדום „וישלח משה מלאכים"[6] — וכדי לבאר שינוי זה מבאר רש"י „ובמקום אחר כו'", שעי"ז[7] מתיישב (גם) שינוי זה.

ב. אמנם לכאורה יש להבין פרטי לשון רש"י „הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח שמשה הוא ישראל וישראל אל הם משה לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל":

א) מהו תוכן ההקדמה „הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח"[8]?

[ואף שלשון רש"י מקורו במדרש[9], הרי: א) כבר נת' כמ"פ שענינו של רש"י לפרש פשט"מ ולא להעתיק ולהודיע ל' המדרש, ובמקום שמעתיק דברי רז"ל במדרש וכיו"ב, הוא משום שלשון זה נוגע להבנת פשוטם של כתובים. וזהו גם כשכותב בפירוש „רבותינו דרשו" ו־כיו"ב, ופשיטא שכן הוא כאשר מפרש הכתוב בלי לכתוב שמקור הפירוש הוא בדברי חז"ל. ב) ועיקר: במדרש מתחיל הדרשה כאן „כל דברי תורה צריכין זה לזה שמה שזה נועל זה פותח", היינו

1) פרשתנו כא, כא.
2) דברים ב, כו.
3) פרשתנו כ, יד.
4) שופטים יא, יז.
5) בדפוס שני וכמה כת"י רש"י (שתח"י): הוא משה.
6) ראה גם משכיל לדוד כאן.
7) והיינו דהתחלת פרש"י „ובמקום אחר כו'", הוא התחלת התירוץ.
8) להעיר שכל זה (מהתיבות „הכתובים הללו" עד „הם משה") ליתא בדפוס ראשון ובב' כת"י רש"י (שתח"י).
9) תנחומא פרשתנו כג. במדב"ר פי"ט, כח. ועד"ז הוא בתנחומא (באבער) שם נב. ילקו"ש פרשתנו עה"פ (רמז תשסד קרוב לסופו).

שתוכן מאמר המדרש הוא ביאור כללי[10] בדרך „כל דברי תורה"[11], אבל בפרש"י שכוונתו רק לבאר פרטי פסוקים אלה, למאי נפקא"מ ההקדמה ש„הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח"?].

ב) מהו כפל הלשון (והענין) „שמשה הוא ישראל וישראל הם משה"[12] (לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור)"?

ג) כשם שבפרטי הענין כותב את שני הצדדים, „שמשה הוא ישראל וישראל הם משה", כך הו"ל לכאורה לפרט בסיכום פירושו, לא רק „שנשיא הדור הוא ככל הדור" אלא גם „וכל הדור הוא כמו הנשיא" וכיו"ב?

ד) מהו תוכן הטעם „כי הנשיא הוא הכל"[13], ומהי ההוספה בזה על מה שאמר לפנ"ז „שנשיא הדור הוא ככל הדור"[14]? ויתירה מזו — לכאו' ה"ז סתירה מיני' וביי': בתחלה משמע שנשיא הדור הוא רק כמו כל הדור[15] (ולא ממש „כל הדור"), ובהמשך כותב „כי הנשיא הוא הכל", שאינו רק „ככל הדור" בכ"ף הדמיון, כ"א „הכל" ממש?

ג. ויש להקדים ביאור דיוק לשון רש"י „ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנאמר ואשלח כו'", דלכאורה הו"ל לקצר ולומר „ובמקום אחר נאמר ואשלח" וכיו"ב.

ויש לומר, שבלשון זה מודגש הקושי בכתוב כאן ע"פ פשו"מ, שאותו בא רש"י ליישב בפירושו.

והביאור בזה:

זה שבכתוב דידן (בשליחות לסיחון) כתיב „וישלח ישראל מלאכים", ובכתוב הקודם (בשליחות למלך אדום) נאמר „וישלח משה מלאכים" — אין לפרש ה"כוונה בזה שהמשלח למלך אדום הי' משה והמשלח לסיחון הי' עם ישראל. כי

פשוט ששילוח המלאכים אל מלך אדום הי' בשליחות עם ישראל, כהמשך כל הפרשה שם[16] „כה אמר אחיך ישראל גו'[17] וירדו אבותינו מצרימה גו' ונצעק אל ה' וישמע קולנו גו'", דכל תוכן ה"דיבורים הוא בנוגע עם ישראל[18], ומה שנאמר „וישלח משה" מובן בפשטות, כי כל מעשיהם של עם ישראל היו ונעשו על ידי משה, והוא הוא ששלח את המלאכים בפועל[19];

ולאידך — גם כשנאמר „וישלח ישר־אל" פשוט שהשילוח בפועל הי' על ידי

---

10) להעיר גם ממרז"ל (ירוש' ר"ה פ"ג ה"ה. תוס' כריתות יד, סע"א) „ד"ת עניים במקומן ו־עשירים במ"א".

11) ולכן מסיים (בתנחומא ושמו"ר שם) וכותב עוה"פ „הכתובים אלו צריכים זל"ז".

12) ראה בהנסמן בהערה 8, שליתא שם תיבות אלו (ורק ממשיך — אחרי הביאו הפסוקים: אלא לומר לך שנשיא כו').

13) וליתא בדפוס שני דרש"י. וכן ליתא במדרשים הנ"ל.

14) בא' מכת"י רש"י (שתח"י) — אחרי הבאת הכתובים — „ללמדך שנשיא הדור הוא הכל" ותו לא.

15) כ"ה בדפוסים שלפנינו וכ"ה בדפוס שני (אלא שליתא שם ההמשך, כנ"ל הערה 13). אבל בדפוס ראשון וכמה כת"י רש"י (שתח"י) „הוא כל הדור" (כמו בתנחומא ושמו"ר שם. ובתנחומא (באבער) ויל"ש שם — כברש"י שלפנינו).

16) כ, יד־טו.

17) וראה פרש"י שם: מה ראה להזכיר כאן אחוה כו'.

18) וראה שם גם בההמשך (כ, יט) „ויאמרו אליו בנ"י".

19) וראה עץ הדעת טוב (להרח"ו) שם (כ, יד) להיפך, כי ישראל הם השולחים אמנם לפי עצת משה כו'.

משה, ומה שנאמר „וישלח ישראל" הוא לפי שהשליחות היתה בשביל ומכל עם ישראל, ונעשית בפועל על ידי משה — ככל הדברים הנוגעים לכלל ישראל שהיו ע"י משה[20].

ועפ"ז — השליחות לסיחון והשליחות למלך אדום אין ביניהם הבדל, אלא רק שינוי בלשון הכתובים.

וזהו מה שמדייק רש"י — „ובמקום אחר תולה השליחות כו'", שכוונתו, שהשאלה בשינוי לשון הכתובים כאן אינה בנוגע למה שאירע בפועל (אם משה שלח המלאכים או ישראל), כ"א רק במי תולה הכתוב השליחות, כלומר, מה טעם לשינוי לשון הכתוב — דגבי אדום תלה הכתוב השליחות במשה, וכאן תלה הכתוב השליחות בישראל,

ובפרט שלכאורה איפכא מסתברא, דאם בהשליחות למלך אדום, שבה מודגש שהשולח הוא כלל ישראל („כה אמר אחיך ישראל"), נאמר שם „וישלח משה", עאכו"כ שהי' צריך לומר כן בשליחות לסיחון (שאין בה הדגשה זו).

ד. והנה לכאורה הי' מקום לבאר שתליית השליחות במשה או בישראל אינה רק ענין צדדי (— בלשון הכתוב), אלא זה מבאר מי הי' יוזם השליחות (דמכיון שהשליחות באה ביוזמתו, הרי שהשליחות תלוי' בו)[21].

וזהו טעם החילוק שבאדום תולה ה־כתוב השליחות במשה, וכאן — בישראל, כי שאני השליחות למלך אדום מהשלי־חות למלך סיחון[22]:

גבי אדום היתה השליחות ע"פ ציווי ה'[23], ולכן תולה הכתוב השליחות במשה, שהוא עבד ושליח השם ששומע הוראת הקב"ה ומקיימן בפועל (ועד שאין ה־כתוב צריך לכתוב שהשם ציוהו על כך, כי מובן מאליו שכן הוא, וכדמצינו[24] בכמה מקומות שלא נאמר בתורה ציווי

---

20) משא"כ ע"פ המדרש (ראה מדרש לק"ט כאן), שלמלך אדום שלח משה, משא"כ למלך סיחון שלחו ישראל („ברשות משה", אבל לא משה עצמו). ע"ש הטעם. ובאו"א — ראה ש"ך עה"ת כאן.

21) וזה שבשילוח המרגלים מפורש בכתוב „וישלח אותם משה" (שלח יג, ג. טז. יז. יד, לו), אף שסיבתו הי' מצד זה „שבאו ישראל ואמרו (דברים א, כב) נשלחה אנשים לפנינו" (רש"י ר"פ שלח) — י"ל כי מכיון שהקב"ה אמר לו „שלח לך — לדעתך, אני איני מצוה לך אם תרצה שלח", הי' זה תלוי ברצונו של משה, ולכן נק' על שמו (ראה דברים א, כג „וייטב בעיני הדבר ואקח גו'"). ועוד ועיקר: שליחות ראשי י"ב שבטים „ראשי בני ישראל המה" (שלח יג, ג) — אין מתאים לייחסה לבנ"י, כ"א למשה, נשיא הראשים. וראה המשך הכתוב דברים (שם) „ואקח מכם שנים עשר אנשים גו'".

22) במושב זקנים עה"ת כאן, דמה שלא שלח משה כאן (בסיחון) כמו בראשונה בהשליחות למלך אדום הוא „כי ידע שיש לו למות" (וצ"ע במ"ש שלא שלח משה, והרי מפורש ששלח בפ' דברים. ואולי כוונתו שלכן לא נאמר כן מפורש בתורה כאן). ובכל אופן מ"ש בטעם שלא שלח „כי ידע שיש לו למות" הוא היפך פרש"י מטות לא, ג „אע"פ ששמע שמיתתו תלוי' בדבר עשה בשמחה וכו'" (ובנ"י לא רצו ללכת — ראה פרש"י שם, ה). ועד"ז הוא במושב זקנים מטות שם, ב (אלא — שספר זה הוא ליקוט מכמה מפרשים). וראה מדרש הגדול ופנים יפות כאן.

23) בעץ הדעת טוב שם: השי"ת לא ציוהו בכך כי אין רצונו ית' להכניסו לארץ אבל משה בעצמו ביקש לשלחם לסיבה הנ"ל (שיוכל ליכנס לארץ).

אבל ע"ד הפשט אין הכרח לפרש, דמה שנאמר בתורה בהליכת בנ"י אל א"י — כוונת משה בזה היתה לפעול ביטול שבועת ה' (פרשתנו כ, יב) „לא תביאו". ובפשטות הי' זה כחלק מהנהגת משה את בנ"י במדבר בדרך (שהם יכנסו לארץ). וראה פנים יפות שם, יד.

24) ראה לקו"ש חי"ג ע' 72. וש"נ.

השם אל משה)[25]: משא"כ גבי סיחון, הרי מפורש ברש"י כאן[26] שהקב"ה לא צוה לפתוח לו בשלום[27], וא"כ יש מקום לומר, שמטעם זה נאמר "וישלח ישראל", ללמדנו, שבנ"י הם הם שתבעו שליחות זו, ומשה הסכים על ידם[28], ולכן נאמר "וישלח ישראל".

וכדי לשלול פירוש זה מתחיל רש"י פירושו – "ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות", היינו שמפורש ש(גם) שליחות זו – דמשה, ואין לייחס ולתלות אותה (רק) בישראל[29]; ואח"כ ממשיך רש"י "וכן וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וביפתח הוא אומר וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום וגו'" – כלומר, גם בשליחות למלך אדום אין כוונת הכתוב לתלות השליחות רק במשה (ולא בבנ"י), שהרי מפורש "וישלח ישראל".

וזהו שממשיך רש"י "הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח שמשה הוא ישראל וישראל הם משה":

אם בשליחות לאדום הי' כתוב רק "וישלח משה", הי' "זה נועל", כלומר, זה הי' נועל (בפני הפירוש) ושולל שהשליחות לאדום היתה (גם) של בנ"י, כ"א משה עשה זאת בתור שליח השם ואין לתלות השליחות בישראל (אף שתוכן השליחות הוא בשבילם)[30]; וכן לאידך – אם בשליחות לסיחון הי' כתוב רק "וישלח ישראל" הי' "זה נועל" הפי' דשליחות משה בזה, כי השליחות לסיחון יש לתלות רק בישראל ולא במשה.

ולכן בא הכתוב השני ו"פותח" ומגלה – "שמשה הוא ישראל וישראל הם משה", דמ"ש "וישלח משה" הרי זה כאילו נאמר "וישלח ישראל" (כי "משה הוא ישראל"), ומש"נ "וישלח ישראל" הוא כאילו נאמר "וישלח משה" (כי "ישראל הם משה").

ה. אלא שצריך ביאור – איך אפשר לומר "שמשה הוא ישראל וישראל הם משה"? ומבאר רש"י "לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל" –

די"ל שב' העניינים בפרש"י, "נשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל", הם כנגד שני העניינים שלפנ"ז[31] – "משה הוא ישראל וישראל הם משה":

---

25) וראה פנים יפות שם דישראל לא רצו לשלוח אלא משה שלח בשבילם ולא חש שמיתתו תלוי' בזה "כמו שפרש"י (שבהערה 22) גבי מלחמת מדין". ועד"ז הוא באלשיך שם. וראה גם צרור המור וש"ך עה"ת שם.

26) כא, כב.

27) ולהעיר מילקוט כאן (רמז תשסד קרוב לסופו) שהקב"ה א"ל "אני אמרתי החל רש והתגר בו מלחמה ואתה משלח שלוחי שלום" (אלא שבילקוט הוא להפירוש דמשה שלח, כהפסוק בדברים ובפרש"י שם).

28) ראה מדרש לקח טוב כאן.

29) ובזה גם סותר פי' החזקוני כאן, דשתי אגרות כתבו אחת של משה לשלום וא' של ישראל למלחמה. ומה שלא ס"ל לרש"י כן, ובפרט ששם נאמר בכתוב "מדבר קדמות"* – כי בפשטות, בשנה תורה חוזר על דברים שאירעו לפנ"ז ולא ענינים חדשים לגמרי (אם לא שיש הכרח גמור לומר כך). ועצ"ע.

---

*) ומפרש בפשוטו ש"מ (בדברים שם) שאינו שם מקום (ראה מלבי"ם כאן), אלא "למדתי . . שקדמה . . שקדמת כו'".

30) ומה שנאמר שם (ב, יט) "ויאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה" – בפשטות אינה שליחות חדשה, כ"א המשך השקו"ט של המלאכים שלוחי בנ"י ומלך אדום. וראה לקו"ש ח"ח ע' 144 ואילך ובהערות שם.

31) וצ"ע בלשון רש"י "כי הנשיא כו'". ולהעיר שברוב כת"י רש"י (שתח"י) ליתא לתיבה זו.

זה ש„משה הוא ישראל" הוא לפי „שנשיא הדור הוא ככל הדור", כלומר — אין פירוש הדברים, דכאשר המדובר ב־התעסקותו של משה בענין השייך לצרכי כלל ישראל אין הוא איש פרטי בזה, אלא הוא עושה זאת עבור הכלל, וב־מילא אפשר לכתוב „משה" (העושה ב־פועל) או „ישראל" (שבשבילם נעשה) — אלא שעצם מציאותו של משה, להיותו „נשיא הדור", הוא „ככל הדור". היינו דנשיא הדור הוא (איש) צבורי בעצם מהותו, ובמילא מה שהוא עושה ה"ז עשיית ישראל.

וכן לאידך — זה „שישראל הם משה" הוא לפי „שהנשיא הוא הכל": כאן לא כתב רש"י „כל הדור", כי אין כוונתו כאן שמהותו של נשיא הדור היא — כל אנשי הדור, אלא שהכל[32] — כל צרכי הכלל — הם (צרכיו ובאים על ידי) ה־נשיא[33], דכל מה שיש אצל בנ"י בא מ(כח) הנשיא [כמו שמצינו בנוגע לבנ"י במדבר, שכל צרכיהם הגשמיים (אכילה (מן ובשר)[34] ושתי[35]) קיבלו על ידי משה, וכן כל התורה נמסרה להם (וכמה ציווים וכיו"ב) על ידי משה]. ומכיון שכל עניני וצרכי בנ"י באים ממשה (הנשיא), נמצא ש„ישראל הם משה"[36].

וזהו ש„הכתובים הללו" — שתולים השליחות פעם במשה ופעם בישראל — באים „לומר לך", ששליחות שלכאורה יש לייחס ולתלות רק במשה (בתור שליח השם), הנה היא שייכת לכל ישר־אל, וכן לאידך, ששליחות שלכאורה היא של ישראל, תולה אותה הכתוב ב־משה — לפי „שנשיא הדור הוא ככל הדור . . הנשיא הוא הכל".

ו. מה„ענינים מופלאים" שבפירוש רש"י:

במדרש[37] (מקורו של פרש"י) הלשון הוא „שראש הדור הוא כל הדור", ורש"י משנה וכותב „נשיא הדור הוא ככל ה־דור"[38].

ויש לומר, שזהו בהתאם לחידושו של רש"י (הנ"ל): „ראש הדור" פירושו (ע"ד

32) להעיר מהלשון „שלום שקול כנגד הכל" (פרש"י בחקותי כו, ו).

33) להעיר מהגי' בדפ' ראשון „שעל פי הנשיא הוא הכל".

34) כפשטות הכתובים בפ' בשלח — טז, ב ואילך. וראה פרש"י שם, לה. וראה לקו"ש חי"ח ע' 260. וראה שם בנוגע ענני הכבוד.

35) ראה שם טו, כד־ה. פרשתנו כ, ז ואילך. וראה פרש"י פרשתנו כא, כ. וראה לקו"ש שם.

36) ועפכ"ז יש לבאר ההוספה והחידוש כאן לגבי פרש"י (ר"פ יתרו) „שקול משה כנגד כל ישראל"*, כי (נוסף לזה שכאן למדים משינוי הכתובים שאין זה ענין השייך רק למשה ולישראל בדורו כ"א לכל נשיא הדור, הרי) זה שמשה שקול כנגד כל ישראל הוא ענין בגדלותו וחשיבותו של משה, וכאן — המדובר הוא בשייכותו לדורו. ולהעיר מגו"א לפרש"י שם.

37) שבהערה 9. וראה לעיל הערה 15 (ובהערה הבאה).

38) ואולי י"ל, שדברי רש"י „נשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל" — הוא פירוש ו־פירוט לשון קצר דהמדרש „ראש הדור הוא כל הדור". וראה להלן בפנים.

*) במכילתא יתרו שם ממשיך „וישראל כמשה שקול רב כתלמיד ותלמיד כרב". אבל לכאורה אינו פשוטו של מקרא. ולהעיר ממכילתא בשלח (ר"פ השירה) „משה שקול כנגד ישראל וישראל שקולין כמשה בשעה שאמרו שירה". ושם „מגיד שאמר משה שירה כנגד כל ישראל". ושם טו, יג „משה שנשקל כנגד הכל . . שהי' משה שקול כנגד הכל". וראה גם ספרי מטות לא, ו. וגם שם הביא רש"י רק צד א' — שהי' פינחס שקול כנגד כולם. ואכ"מ.

ראש כפשוטו) שהוא מנהיג את כל הדור: משא"כ „הנשיא" הוא לשון נשיאות והרמה, היינו שהוא שם התואר לאדם מרומם ומנושא.

ולכן: בלשון המדרש „שראש הדור הוא כל הדור" אפשר לפרש הכוונה, דמכיון שהוא הראש המנהיג את כל הדור, ועל ידי הנהגה אחת ואחידה של הראש – נעשים כל אנשי הדור למציאות אחת, מציאות הראש, לכן „ראש הדור הוא כל הדור",

[ולהעיר משו"ת הרשב"א[39] בענין מלך „המלך כצבור שהצבור וכל ישראל תלויין בו"[40], שהטעם שהמלך הוא כצבור, הוא לפי שהצבור וכל ישראל תלויים בו[41]].

ולפ"ז נמצא, דמה ש„ראש הדור הוא כל הדור" ה"ז (רק) בענינים הצבוריים שלו, והיינו בענינים שעושה עבור כל ישראל וכיו"ב, שעי"ז מתאחדים כל ישראל כמציאות אחת.

אבל בלשונו של רש"י „שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל", י"ל שבזה מודגש ש„נשיא" הדור, גם כמו שהוא מרומם ומנושא (בפני עצמו), הרי הוא ככל הדור.

והחידוש שבדבר הוא בשני הקצוות:

מחד גיסא, מכיון שענינו ה"ה חלק ממציאותו בתור נשיא, הרי מובן, שפעולותיו ומעשיו, שלכאורה הי' מקום לומר שהם „בשוה", עכ"פ „בערך" למעשי שאר בנ"י, גם בהם הוא שונה ומנושא[42], לגבי כל העם.

ולאידך, מכיון ש„נשיא הדור הוא ככל הדור", הרי גם ענינו הכי נעלים של הנשיא, שלכאורה הם בבחי' „משכמו ומעלה גבוה מכל העם"[43] ואינם בערך לאנשי הדור, הרי מכיון שגם הם חלק ממציאות הנשיא (הנשיא הוא הכל) – הרי הם פועלים ונמשכים באנשי הדור[44].

ז. פ' חוקת חלה בכמה שנים בין ג' תמוז (היום אשר „חופשה ניתנה לו", התחלת הגאולה) וי"ב-י"ג תמוז – יום גאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר, נשיא הדור, ממאסרו אשר נאסר על הרבצת התורה וחיזוק הדת.

ויש למצוא רמז לעבודתו ואופן נשיאותו בפרש"י הנ"ל – כי אצלו הי' נראה בגלוי, ובפרט בעבודתו הנ"ל, ש„נשיא הדור הוא ככל הדור . . הנשיא הוא הכל":

„העבודה הגדולה" אשר עבד כ"ק

---

39) ח"א סי' קמח.

40) ראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 165 ואילך. ושם נת' החילוק בין לשון זה ללשון הרמב"ם (הל' מלכים פ"ג ה"י) בנוגע למלך „שלבו הוא לב כל קהל ישראל".

41) להעיר מתניא אגה"ק סכ"ט (קמח, ב) מ„ש האריז"ל" בביאור הטעם ש„מצות התלויות במלך . . מוציא כל ישראל כי הוא כללות כולם", ומשנה מל' המשנת חסידים (מסכת חיוב הנשמות פ"ב מ"א) „שמפני חשיבותו כל המצות הראויים לו עולים לכל ישראל כו'". וראה לקו"ש חי"ח ע' 192 סוף הערה 55.

42) להעיר מצפע"נ ר"פ קרח, שמפרש מחלוקת קרח וטעותו, היפך האמת אשר גם בדבר שהלויים דומים לכהנים, היינו גבי מצות שמירה, מ"מ כהן למעלה והם למטה. עי"ש בארוכה.

43) ל' הכתוב (בנוגע לשאול) ש"א ט, ב (וראה גם שם י, כג). וראה אוה"ת בראשית (כרך ד) ע' 1528. שה"ש (כרך ב) ע' תיד-טו. ועוד.

44) ראה תניא פמ"ד „ואף כי מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת להשיג אפי' חלק אחד מני אלף . . מ"מ הרי אפס קצהו ושמץ מנהו מרב טובו ואורו מאיר לכללות ישראל כו'". וראה בכל הנ"ל בארוכה לקו"ש ח"ד ע' 1051 ובהערות שם.

מו"ח אדמו"ר „בהרבצת תורה וחיזוק הדת"[45] במדינה ההיא (שבדרך הטבע – היא שגרמה להמאסר) – וכן בכל מקום מגורו לאחר צאתו ממדינה ההיא[46] – לא היתה מוגבלת בתחום מסויים של יהדות, כ"א עסק בכל השטחים[47] – הן בכל הי־ שייך לחיזוק הדת: שילוח רבנים ושוח־ טים למקומות שהיו זקוקים להם, בנין מקוואות, יסוד ישיבות וחדרים בשביל תשב"ר, עד להרבצת התורה לכל ישר־ אל, וגם הפצת רזי דרזין דאורייתא; והן הצלת נפשות כפשוטה, בפדיון שבויים, עזר וסיוע גשמיים לעניים וכל הזקוקים לזה (כידוע פרשת הימים ההם, ומה ש־ ידוע הוא – מעט מזעיר, מטעמים מו־ בנים).

ובכל עבודות אלו, שחלוקות מן ה־ קצה אל הקצה, היתה התעסקותו בזה במסירה מוחלטת, עד למסירת נפש בפועל.

וכך ראו במוחש אצלו הענין ד„נשיא הדור הוא ככל הדור" – ובמילא – „הנשיא הוא הכל", שכל עניני צרכי בנ"י הרוחניים והגשמיים באים ונמשכים ממנו.

(משיחת ש"פ חוקת תשמ"א)

---

45) ל' כ"ק מו"ח אדמו"ר במכתבו לחגיגת י"ב תמוז הראשונה – בשנת תרפ"ח (נדפס בסה"מ תש"ח ע' 263. אג"ק שלו ח"ב ע' פ. ועוד).

46) ראה לקו"ש ח"ח ע' 302 ואילך.

47) ראה גם מכתב ג' תמוז השי"ת (לקו"ש ח"א ע' 209 ואילך. ועוד).